

"Mesih Annelik": Sosyal Medyada İnşa Edilen Annelik Kimliğinin Söylem Analizi

Handan Coşkun*
İstanbul Üniversitesi

Göklem Tekdemir**
İstanbul Üniversitesi

Öz

Eleştirel Söylemsel Analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışma, Türkiye’de sosyal medya bağlamında annelik kimliğinin kadınlar tarafından inşasını, söylemsel kaynaklar olan açıklayıcı repertuarlar ve özne konumları ile ele almayı amaçlamıştır. Bunun için ilk olarak Facebook ve Instagram kanallarında yer alan fenomen anne profilleri ve annelik gruplarında paylaşılan gönderiler ve bu gönderilere gelen takipçi yorumları incelenmiştir. İkinci olarak birbirinden farklı özelliklere sahip 5 anne ile yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Sosyal medya incelemesi sonucunda ‘bireysel annelik’, ‘kadın-erkek eşitsizliği üzerinden annelik’, ‘yeterince fedakârlık’ ve ‘yetersizlik’ olmak üzere 4 açıklayıcı repertuar elde edilmiştir. Özne konumları olarak da fenomen anneler için “duyurucu, öğretici, aydınlatıcı, yol gösterici, nasihat edici ve rol model olarak alınabilecek kişi” konumları tespit edilmiştir. Fenomen annelerin takipçileri için ise ‘fenomen annenin öğreticiliği, yol göstericiliği ve rol modelliğini kabul edenler ve kabul etmeyenler’ şeklinde özne konumları tespit edilmiştir. Mülakat yapılan katılımcı annelerin konuşmalarında ise ‘öngörülemeyen annelik’, ‘denge kurma olarak annelik’ ve ‘bireysel değişim olarak annelik’ olmak üzere 3 açıklayıcı repertuar tespit edilmiştir. Belirlenen özne konumları ise ‘zahmet çeken kişi’ konumu ve ‘olması gerekeni olan kişi’ konumu şeklindedir. Görüşmelerde tespit edilen annelik kimliğinin inşasında kullanılan açıklayıcı repertuarların, sosyal medya bağlamında kullanılan açıklayıcı repertuarlarla benzeştiği ve farklılaştığı noktaların olduğu görülmüştür. Her iki bağlamda kullanılan özne konumlarının ise farklılaşmadığı belirlenmiştir. Sonuçlar, Türkiye’de feminizm, annelik üzerine yapılan önceki çalışmalar ve sosyal medyada benlik sunumu bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Açıklayıcı repertuarlar, özne konumları, sosyal medya, annelik kimliği

* Uzm. Psikolog Handan Coşkun, İstanbul,-Türkiye. E-posta: handantanrikuluc@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-7075-9168.

** Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul,-Türkiye. E-posta: tekdemir@istanbul.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5988-4176.

"The Messiah Motherhood": An Analysis of Motherhood Constructed in Social Media

Handan Coşkun
Istanbul University

Göklem Tekdemir
Istanbul University

Abstract

This study aims to analyze the construction of motherhood identity by women in Turkey using critical discourse analysis in psychology approach and its concepts such as interpretative repertoires and subject positions. For this, firstly, the messages that were shared on profiles of mothers who have become famous through their posts on social media hence called as 'phenomena mothers' and of maternity groups on Facebook and Instagram as well as their followers' comments were analyzed. Secondly, semi-structured interviews were conducted with five mothers with different socio-demographic characteristics. The analysis of the data consisting of social media posts revealed four interpretative repertoires; 'individual motherhood', 'maternity through equality between men and women', 'sufficient sacrifice' and 'inadequacy' were obtained. In terms of subject positions, the 'phenomena mothers' was determined positioning themselves as 'persons who can instruct, guide and act as role models'. For the followers of these mothers on social media, the subject positions were determined as 'persons who accept these characteristics described above and role model positions of 'phenomena mothers'. The results of the analysis of the interviews revealed three interpretative repertoires, 'unpredictable motherhood', 'motherhood as maintaining equilibrium' and 'motherhood as personal change'. The identified subject positions were 'the person who take great pains' and 'the person becoming her ought self'. The interpretative repertoires in construction of the motherhood identity used by participants who were interviewed compared to the interpretative repertoires used in the social media data were both similar on some aspects and different on others. However, the subject positions used in both contexts did not differ. The results were discussed in relation to feminism in Turkey, previous studies on motherhood, self-presentation on social media.

Keywords: *Interpretative repertoires, subject positions, social media, motherhood identity*

Giriş

İnternet ortamı kişilerin tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi bir araya geldiği\karşılaştığı ancak gerçek hayattan farklı olarak bir araya gelmenin\karşılaşmanın çok daha fazla sayıda insandan oluşan bir "kalabalıkta" gerçekleştiği bir ortamdır. Bu çalışmada internet ortamında gerçekleşen iletişim bağlamında odaklanılacak konu annelik kimliğidir. Coulter (2010), anneliği tanımlarken basitçe çocuk sahibi olan kadın tanımlaması yapmanın yeterli olmadığını ifade eder.

Annelik kimliğinin sosyal medya bağlamında çalışılmasının iki temel sebebi vardır. Birincisi, sosyal medya "gündelik yaşam pratikleri içerisinde giderek yaygınlaşan bir oranda kullanılmakta ve kullanıcı sayısını her geçen gün arttırmaktadır; toplumsal yaşamın bir parçası ve hatta kimi durumlarda bu yaşamın dönüştürücü öznesi olarak konumlandırılmaktadır." (Göker, 2015: 394). İkinci olarak, sosyal medya kullanıcıları, bu iletişim ortamında bir araştırmaya konu olduklarını\olacaklarını dikkate almayarak yazılar yazmakta, yorum geliştirmekte ve fikir beyan edebilmektedirler. Sosyal medya kullanıcıları bu bağlamda iletişim halindeyken benlik ve kimlik üretimini de sürdürmektedirler (Göker, 2015).

Annelik Rolü ve Kimliği

Kimlik; kişinin kim olduğunu tanımlayan özellikleri, sosyal ilişkileri, rolleri ve grup üyeliklerinin bütünüdür. Kişinin hem geçmişine dair hem içinde bulunduğu andaki halini yansıtan hem de gelecekle ilgili beklenti ve öngörülerini içeren bir zamansallığı vardır (Oyserman & James, 2012). Kişisel kimlik kişisel özelliklerinizdir, sosyal kimlik ise kişilerin dâhil oldukları grup özelliklerine göre belirlenen kimlikleridir. Sosyal Kimlik Teorisi'ne (Tajfel & Turner, 1979) göre bireyler sosyal kimliklerini kendilerini ait hissettikleri gruplarla özdeşleşerek oluştururlar.

Annelik bir rol kimliği olarak da kavramlaştırılabilir. Mead'e göre (1934), kimliğin bir parçası olarak roller, başkalarının bizden beklentilerine uyum göstermek ve davranışlarımızı buna göre ayarlamaktır. Birey toplumsallaşmanın sonucu olarak birçok rol üstlenir ve bu rollere göre dünyayı değerlendirir. Aynı zamanda başkalarının kişiden beklentilerine uyum göstermek ve davranışlarını buna göre ayarlamakla da roller şekillenir (akt: Özkalp, 2004).

Sosyal Kimlik Teorisinde kategori ve gruplar nasıl temeli oluşturuyorsa, Rol Kimliği Teorisi'nde de temel kavram "rol" kavramıdır. Rol kimliği teorisi bir rolün performe edilmesi üzerinden açıklamalar yapmıştır. Buna göre kişiler gruplara rol kimliği ile mekanik bir bağla bağlanırlar (Stets & Burke, 2000). Kimliğin önemli bir yönü ile ilişkili herhangi spesifik bir rol, bireyi kendisine uygun davranmaya eğilimli hale getirir. Birey kimliğini doğrulamak için bu eğilimi göstermek zorundadır (Burke & Tully, 1977) ve bu rolü uygun bir şekilde performe etmesi onu mekanik bir şekilde gruba ait hale getirir.

Kişi toplumda birçok rol üstlenmektedir. Bu rollerin kesiştiği durumlardan bahsetmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rolleri ve annelik rollerinde bir

kesişim söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleri, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına dayanır (Yaşın-Dökmen, 2010). Toplumsal cinsiyet kavramı, kültürel, sosyal ve psikolojik olarak iki cinsiyet grubuna özgü toplumca uygun bulunan duygu, tutum ve davranışlara karşılık gelmektedir. Toplumsal cinsiyet kültürel bir inşadır. Ancak Wodak (1997), toplumsal cinsiyet kavramını ikili cinsiyet varsayımının sürdürülmesine ve doğallaştırılmasına hizmet etmesi bağlamında eleştirmiştir. Sosyal inşacı ve eleştirel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, yalnızca toplumsal cinsiyetin değil aynı zamanda biyolojik cinsiyetin de sosyal olarak geliştirilmiş olan bir statü olduğunu öne sürmüştür (Lorber & Farrell, 1991 akt. Wodak, 1997). Dolayısıyla hem kadınlık hem annelik kültüre dayalı biçimde toplumsal olarak inşa edilen ve aktarılan rol içeriklerdir (Alparlan, 2020). Bu roller, farklı sosyalleşme yaşantıları ve bu yaşantılara uygun başarılı rol performansları ile şekillenir ve kalıcı hale gelir (Schmitt, 2003).

Kadınlar için ilk akla gelen toplumsal cinsiyet rollerinden biri 'annelik rolüdür'. Ancak annelik rolü, diğer rollerle eşit konumda değildir. Annelik; yaşadığımız dönemde kadınların önceki dönemlere göre daha az sayıda çocuk dünyaya getirmelerine; biberonlar, hazır bezler gibi kolaylıklarla bebek bakımını daha az zaman ayırarak ve daha az zahmetle sürdürmelerine rağmen bu dönemde bir rol olarak daha çok vurgulanmaktadır (Şişman, 2017). Çocukla ilgili her şey annenin annelik rolü ile alakalıdır. Örneğin çocuğun beslenmesi konusunda anne bizzat kendi annelik rolünü, çocuğun beslenmesinde gösterdiği eksikleri ve yaptığı yanlışlar ile açıklamaktadır (Fischler, 1986:960).

Toplumda biyolojik özellikler vurgulanmasına gerek kalmadan, anneliğin tüm "normal" kadınların özel bir cinsiyet rolü olduğu görüşü vardır (Uluğtekin, 2002). Vatandaş (2007) çalışmasında, erkekler için en "kadınısı" işin "çocuk hastalanınca çocuğa bakmak" olduğunu tespit etmiştir. Aynı çalışmada, hem çalışan hem de çalışmayan kadınların kendi ifadelerinde de "kadınısı" işlerin başında yine annelikle bağlantılı davranışlar yer almıştır: Çocuk hastalanınca çocuğa bakmak, çocuk için yemek hazırlamak ve çocuğu giydirmek gibi (s.40-41). Sever (2015) annelik rolünün toplumsal yapı tarafından doğrudan duygularla ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Sever'e göre bu ilişkilendirme gereklidir çünkü anneliğin aynı zamanda bebek bakıcılığına da indirgenmemesi gerekmektedir. Şişman (2017) da anneliğin biyolojik bakım yönü zayıfladıkça, duygusal ve psikolojik boyutlarının daha fazla vurgulanarak karşımıza çıktığını söylemektedir. Kadın annelikle ilgili sıkıntılar yaşasa da buna katlanırsa ve çocuğunu memnuniyetle kabul eder.

Annelik ile ilgili birçok farklı temsil ve söylem aynı anda kullanımdadır. Medyada işlenen annelik modelleri, yine medyada sunulan anne bedenleri, çocuk bakım trendleri, çocuk bakımı için işten ayrılan anneler olgusu, anne bloglarının hepsi, anneliğe dair farklı söylemlerin parçalarıdır. Türkiye dışında Amerika, Kanada ve Birleşik Krallık'ta "annelik savaşları" başlığıyla tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu savaş, çalışan anneler ile çocuklarına kendisi bakan annelerin değerleri, tercihleri ve bu tercihlerin sonuçlarına dairdir. Böylece çalışan anneler ile evde çocuk büyüten anneler farklı kimliklerle çatıştıkları

annelikle ilgili bir medya söylemi beslenmiştir. Bu savaşın beslediği söylem daha sonra seçim kampanyalarında da kullanılmıştır (Öztan, 2015).

Türkiye’de annelik üzerine kurulan söylemlere baktığımızda, siyasette de kadınlarla ilgili meselelerde anneliğin en önemli başlıklardan biri olarak ele alındığı görülmektedir. Kadınlar ile annelik kimliği üzerinden tanımlayarak bir ilişki kurulmuştur. Örneğin, televizyonda kadın fedakar anne, iyi bir eş olarak işlenmekte ve annelik söylemi fedakarlık teması üzerinden kurulmaktadır (Akbulut, 2004). Akça (2015), “Annelik Savaşları”nın sergilendiği bir televizyon programıyla ilgili çalışmasında anneliğin fedakârlık söylemi içinde nasıl sıkıştırıldığını göstermiştir. Yanışmacı kadınların anneliklerini yarştırdığı programda kadınların çalışan-çalışmayan anne ile evli-boşanmış anne söylemleri üzerinden rekabet ettikleri görülmüştür.

Elçi’nin (2012) yaptığı çalışmada da kadınların kadın olmanın anlamını “çalışan anne ve “çalışmayan anne” ikiliği ile örülü söylemlerin içerisinde konuştukları görülmüştür. Katılımcı kadınların, bir kısmının anne olmayı, kadın olmanın bir gerekliliği olarak sunduğu, bir kısmının da kariyer sahibi olma ile başarılı olmayı kadın olmanın gereklikleri olarak ifade ettikleri görülmüştür. Televizyonlarda sunulan “çocuk da yaparım kariyer de” sloganı bu söylemlerin özeti niteliğindedir (Büyükbaykal, 2007).

Badinter’e göre (2011) kadının annelikle ilgili sıkışmışlığı, bir yol ayrımına gelmekle sonuçlanmıştır. Badinter’e göre annelik ve kadınlık arasında bir tercih dayatılmakta, bunun için de “ideal anne” temsili bir araç olarak kullanılmaktadır. Kadının annelik süreçlerinde emzirme başta olmak üzere “iyi anne emziren annedir” (Badinter, 2011:78) bakım pratiklerinin çoğunu doğal yöntemlerle gerçekleştirmesi beklenmekte ve bu yönde bir ideal anne söylemiyle kadın üzerinde baskı kurulmaktadır. Sever’in (2015:73), çalışmasına göre kadınlığın, yukarıda yer verdiğimiz ve yine kendisine ait olan anneliğe dayalı “doğal” tarife dayanarak, “anne olmak ya da olmamak” kriteri üzerinden şekillendirildiği belirtilmiştir.

Bu çalışmalara dayanarak iki temel fikrin öne çıktığını ve annelik kimliğine dair söylemleri şekillendirdiğini ifade edebiliriz. Birinci olarak annelik kimliğinin kadınları kategorize eden ve anne olmayı tercih etmeyenler kadar edenlerin de üzerinde baskı yaratan bir içeriğinin olduğu ve bu kimliğe bağlı olarak modern ile geleneksel özellikleri bir arada barındıran bir “ideal anne” söyleminin inşa edildiği bunun da tüm kadınları etkilediği ve ikinci olarak da kadınların da hemcinsleri için annelik kimliği bağlamında bir hiyerarşiyi ürettikleridir. Bu araştırmada ise annelik rolü ve kimliğinin söylemsel içeriklerinin bilgisayar aracılı iletişim bağlamında sosyal medya platformlarında kuruluşu değerlendirilmiştir.

Bilgisayar Aracılı İletişim ve Sosyal Ağlar

İnsan hayatında kaçınılmaz olan iletişim, yirminci yüzyılın sonlarında ciddi değişikliklere uğramıştır. Özellikle internet teknolojisinin gelişmesi ile geleneksel iletişimin yerini yepyeni bir iletişim tarzı almıştır. Özellikle

sosyal ağlar ile birlikte kitlesel iletişim kolaylaşmış, hızlıca üretmek ve bunu paylaşarak iletişime geçmek ön plana çıkmıştır. İletişimin merkezine yerleşen sosyal ağlar genel olarak şu şekilde tanımlanmıştır:

Bireylerin sınırları belirlenmiş bir sistem içinde halka yarı/açık profil oluşturmasına, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların listesini açıkça vermesine, bu diğer kullanıcıların sistemdeki listelenmiş bağlantılarını görmesine ve aralarında gezmesine izin veren web tabanlı hizmetlerin tümüne Sosyal Ağlar denmektedir (Büyükşener, 2009:19).

Sosyal medya, internet tabanlı uygulamalardır. Bu internet uygulamaları, kullanıcıların kullanımdan memnuniyet duyarak başka kişileri de haberdar ederek yayılırken bu yolla iletişim de artmaktadır. Uygulamaların içeriği ise, fotoğraf, video, metin ve medyaya ilişkin karışık oluşumlar içererek çeşitlilik gösterir (Komito, 2009: 233).

Sosyal medya zaman ve mekân sınırlaması olmadan (mobil tabanlı), paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir insanî iletişim şeklini almıştır. Sosyal medyada, sosyal ağlar ve toplu gruplar yer alır. İnsanlar, kurumlarını tanıtır, arkadaş ilişkileri kurarlar, ürün servis, fikir ve nesnelerin içeriğine ilişkin bağlılık gösterirler (Solis, 2010: 6). Sosyal medyada kişilerin var olup başka kişilerle iletişime geçmesi ile benlik ve kimlik başta olmak üzere birçok sosyal psikolojik kavram, gerçek hayattaki iletişimde olduğu gibi aktif olarak hayata geçirilmektedir. Bu araştırma sosyal medya paylaşımları temelinde kadınların bizzat kendi inşa ettikleri annelik söylemlerini; eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile açıklayıcı repertuarlar ve özne konumları bağlamında irdelemeyi ve bu söylemlerin de çevrim dışı gündelik hayatta kullanılan söylemlerle olan ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın ele aldığı spesifik sorular ise aşağıda sunulmaktadır:

- 1-Kadınların annelik kimliğini çevrimiçi bağlamlarda (Facebook, Instagram) nasıl kurdukları,
- 2-Kadınların (fenomen anneler ve takipçi anneler) annelik kimliklerini bu ortamlarda birlikte nasıl ürettikleri,
- 3-İnternet ortamındaki annelik söylemlerinin katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerde tespit edilen annelik söylemleri ile örtüşüp örtüşmediği çalışmada izi sürülecek temel problemler olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı temel alınarak eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre insanların ifadeleri, birer metin olarak incelenir. Bu incelemede başvurulan üç ana kavram vardır: Açıklayıcı repertuarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemler (Arkonaç, 2014). Bu çalışmada annelik kimliğinin inşası çözümlemesinde açıklayıcı repertuarlar ve özne konumları analizde kullanılacaktır. Araştırmanın sınırlanabilmesi açısından ideolojik ikilemlere yer verilmemiştir.

Açıklayıcı repertuarlar, konuşmada bahsedilen kavrama ilişkin söylemlerin yapı taşlarıdır. Etkileşim akışı sırasında paylaşılan söylemlerden seçilip alınarak kullanılan dilsel kaynaklardır. Açıklayıcı repertuar yelpazesi geniş olabilmekte hatta birbiri ile çelişen\çatışan repertuarlar da söz konusu olabilmektedir (Çoker, 2007). Açıklayıcı repertuarların benliklerle bağlandığı noktada özne konumları kavramı çıkar karşımıza. Edley (2001), özne konumlarının konuşmalarda kişilerin açıklayıcı repertuarlar çerçevesinde ne tür kimlik özellikleri atfettiklerine işaret eder.

Örnekleme

Bu çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci aşamasında sosyal medya kanalları incelenmiştir; ikinci aşamada ise yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada sosyal medya kanallarından Facebook ve Instagram gönderileri “anne, annelik, bebek, çocuk, emzirme, bebek bakımı, bebek sağlığı, çocuk yetiştirme, oyun, çocuk oyunları” anahtar kelimeler kullanılarak incelenmiş ve Tablo 1’deki 8 profil ve grup belirlenerek incelenmiştir. Bu profil ve gruplarda paylaşılan yaklaşık 300 gönderi ve 1000 takipçi yorumu taranmıştır.

Tablo 1. Gönderilerin Belirlenmesi İçin Taranan Sosyal Medya Profilleri ve Gruplar

Facebook Grupları	Bağırmayan Anneler- Hatice Kübra Tongar
	Bebek Yapım Bakım Onarım (BYBO)
Instagram Profilleri	Oyuncu Anne Merve
	Oyuncu Anne Şermin Çarkacı
	Blogcu Anne
	Akademisyen Anne
	Doğal Anne
	Manyak Anne

Taranan gönderiler içerisinde;

1. Annelik kimliğini anlam açısından sorgulayan, tanımlayan ve yorumlayan;
2. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesini konu edinerek anneliği toplumsal rol olarak ele alan;
3. Annelik kimliğini sosyal ilişkiler içerisinde ele alan toplam 42 gönderi ve bu gönderilere gelen 265 takipçi yorumu analiz edilmiştir. Dolayısıyla toplam olarak 307 gönderi, araştırmanın birinci aşamasındaki verileri oluşturmuştur.

Araştırmanın ikinci kısmında ise yaş, çocuk sayıları, eğitim düzeyleri ve ekonomik sınıf bakımından farklı özelliklere sahip 5 farklı anne ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımcı annelere annelik ve anne tanımları üzerine sorular sorulmuş ve görüşmeler katılımcılardan izin alınarak kaydedilmiştir. Alınan ses kayıtlarının yazı dökümleri, birinci kısım ile benzer şekilde yazı dökümlerinin tekrar tekrar okunarak farklı açıklayıcı repertuarlar ve özne konumlarının belirlenmesi şeklinde analiz edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın birinci kısmında dört repertuar, ikinci kısmında ise üç repertuar belirlenmiştir.

Tablo 2. Araştırmanın iki aşamasında belirlenen açıklayıcı repertuarlar

Sosyal medya veri analizi	Bireysel annelik
	Kadın-Erkek eşitsizliği üzerinden annelik
	Yeterince fedakarlık üzerinden annelik
	Yetersizlik
Mülakat veri analizi	Öngörülemeden annelik
	Denge kurma olarak annelik
	Bireysel değişim olarak annelik

Sosyal Medya Veri Analizi

Araştırmanın, annelik ile ilgili sosyal medya gönderilerinin incelendiği birinci aşamasında dört repertuar belirlenmiştir. Bu repertuarların her biri alt başlıklar olarak sunulacak ve örnek alıntılar bağlamında inşa edilen annelik söylemi ile özne konumları birlikte ele alınacaktır.

Bireysel Annelik Repertuarı

Belirlenen repertuarlardan ilki *bireysel annelik* repertuarıdır. Bu söylem repertuarı, gönderilerde *mükemmel annelik* çerçevesinde sunulan hakim görüşlere karşıt bir argüman olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre repertuar bir taraftan *kendine has özellikler ile kendisi istediği için ve yapabildiği kadar annelik yapmalı* şeklinde açıklanmıştır. Ancak başka bir taraftan da *fıtrattan\yaradılıştan* kaynaklanan biricik, özgün annelik ile açıklanmıştır.

Fıtrattan\yaradılıştan kaynaklı anneliğe benzer olarak *içgüdüsel annelik* açıklaması da getirilmiş ve bu açıklama uzmanların anneliğe dair görüşlerinin karşısına argüman olarak kullanılmıştır.

Kendine has özelliklerle kendi istediği ve yapabildiği kadar anne olmak açıklamasına örnek olarak aşağıda bir gönderi sunulmaktadır. Bu gönderiye takipçiler tarafından 160 yorum yapılmıştır:

Bu sene bazı seminerlerimde süper anne sendromundan bahsettim. Hepimizin derdi aynı. Biliyorum sen de her şeyi dört dörtlük yapmaya çalışıyorsun. Öncelik çocuğunda değil mi? Onu en iyi şekilde büyütebilmek için en besleyici çorbaları pişirmek, etkili eğitim modellerini öğrenmek, gelişimini en iyi şekilde destekleyecek, yavrunun yüzünü güldürecek aktiviteleri yapmak istiyorsun. Evin temiz olsun, yemeğin sıcak sofranda olsun diye uğraşıyorsun... Eee bir de bakımlı olmak var... Saçların fönü, tırnakların manikürlü, vücudun fit olsun istiyorsun... Hepimiz istiyoruz... Ama tüm bunları en mükemmel şekilde yapmaya çalışırken kendimizden verdiğimiz çoğu zaman farketmiyoruz...

Bu hislerin uyanmasında sanırım sosyal medyanın da parmağı var! Oysa ki burada sadece bir anın fotoğrafı paylaşılıyor. En bakımlı günde çekilmiş fotoğraflar, en güzel kahve/yemek sunumları, evin en derli toplu, süslü köşesi, vb.

Herkes kendisine has bir anne... Hepimiz kendi çocuğumuzun süper annesiyiz.. Öncelikle kendimizi sevmeyi, içinde bulunduğumuz koşullarda mutlu olmayı öğrenmeliyiz... Bilmem kim yapıyor diye değil, kendimiz istediğimiz için aktivite yapmalı, saçımızı boyatmalıyız... Vee hiçbir zaman unutmamalıyız ki "hepimiz süper anneleriz" saçımız fönlü, tırnaklarımız ojeli, yemeklerimiz organik, aktivitelerimiz jan janlı olmasa da! (Akademisyenanne 24 Mayıs 2017)

Fenomen anne herkesin kendine has birer anne olduğunu vurgulayarak ve bununla birlikte herkesin bu kendine haslıkla kendi çocuğu için süper anne kabul edileceğini ifade ederek yukarıda bahsedilen sıkıştırma durumunun bertaraf edilebileceğini iddia etmiştir. Böylece tüm kimliklerin karşısına kişinin kendi öznel anneliğini çıkarmaktadır. Tüm bunları yazarken kendini önce, annelere "Biliyorum böyle hissediyorsun, öyle olsun istiyorsun" gibi ifadeler kullanarak onların her birini onlar kadar iyi bilen özne olarak konumlandırmıştır. Sonraki aşamada mevcut durumu annelere bildirdikten sonra "-meli, -malı" gereklilik kipi ile cümlelere yer vererek, olması gerekeni takipçilerine telkin etmektedir. Böylece aydınlatan ve yol gösteren kişi biçiminde bir özne konumunu almıştır.

Kadın Erkek Eşitsizliği Üzerinden Kurulan Annelik Repertuarı

Analiz sonucunda belirlenen repertuarlardan ikincisi ise toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadın- erkek eşitsizliği üzerinden açıklanan ve tanımlanan anneliktir. Bu eşitsizlik, bebek bakımı ve çocuk yetiştirme rollerinin eşit şekilde paylaşılmaması üzerinden ifade edilmektedir. İncelenen gönderiler, Bebek Yapım Bakım Onarım isimli Facebook grubunda yazan iki farklı yazarın gönderileridir. İncelenen gönderilerden birinde; bu repertuar çocuk bakım ve yetiştirme rolünü babalarının da annelerle eşit şekilde paylaşması gerektiği biçiminde ifade edilmiştir. İncelenen ve örnek olarak yer verilen diğer gönderide ise bebek sahibi olma kararının sadece kadınlar tarafından verilebileceği öne sürülerek, bebekle ilgili tüm rollerin anneye ait olması ve baba tarafından eşit şekilde paylaşılmaması gerektiği biçiminde bir açıklama yapılarak yine aynı repertuara, karşı argüman getirilerek başvurulmuştur. Aşağıda örnek olarak sunulan gönderiye takipçiler tarafından 26 yorum yapılmıştır:

Kadınlar! Çocuk sahibi olmak ya da 2.'ye 3.'ye sahip olmak konularında eşiniz sizinle eşit söz hakkına sahip değildir! Cinsiyetinize sahip çıkın! Bedeninizi, emeğinizi, zamanınızı, duygularınızı, aklınızı teslim edeceğiniz işler söz konusu olduğunda hiçbir erkek sizinle eşit haklara sahip değildir! Ne babanız ne eşiniz! Karar öncelikle size aittir. Eşinize sizi desteklemek düşer. Esir olmayın, ortak olun. Kadın olun. Oldu mersu¹ (Bebek Yapım Bakım Onarım 12 Ağustos 2017).

Bu gönderide, fenomen anne cinsiyet eşitsizliğini gerekçe göstererek çocuk sahibi olma kararında asıl söz sahibi olanın kadınlar olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü çocuk sahibi olma ve sonrasında gelen süreçte beden, emek, zaman, duygu ve akıl yönünden bir fedakarlık söz konusudur ve bunu da anneler yani kadınlar yapmaktadır. Bu yüzden başka bir cinsiyet olan erkeklerle eşitlik, bu bağlamda reddedilmektedir. Kullanılan eşitsizlik repertuarı ile eşitsizliğin bir tarafı olarak işaret edilen tüm kadınlar karar verici grup olarak konumlandırılırken, eşitsizliğin diğer tarafında sadece kocalar değil kadınların babaları da belirtilerek tüm erkekler ‘ötekiler’ olarak konumlandırılmaktadır. Ancak aynı facebook grubunda incelenen diğer gönderi de ise bu repertuarın kuruluşu tamamen babaların babalık rol ve mesuliyetlerine dayandırılmıştır. Bu durumda grubun kendi söylemi, bir ikilem taşımaktadır.

Yazar gönderisinin tümünde hâkim olan kadın cinsiyet kimliği vurgusu ile kadınlara, adeta cinsiyetten doğan haklar dersi vermektedir. Emir kipi kullanılan “cinsiyetinize sahip çıkın!”, “esir olmayın” gibi ifadeler yazanın, kendini öğretici, aydınlatıcı olarak konumlandığı bir özne konumuna işaret etmektedir. Bu gönderiye yapılan takipçi yorumları, çoğunlukla gönderiyi desteklemiştir. Ancak itiraz eden yorumlar da tespit edilmiştir ve bunlara bir örnek aşağıda verilmiştir:

Bence iki eşin de eşit veto etme hakkı var. Eş istemiyorsa rızasına karşı ondan çocuk yapmak olmaz. O bakımdan çocuk kararında aslında eşit söz hakkı eşlerin. (Takipçi)

Yukarıdaki alıntıda takipçi, ana gönderi ve o gönderiye gelen cevap yorumlardan hiçbirinde bahsedilmeyen erkeğin çocuk sahibi olmayı istememe durumundan bahsetmiştir. Gönderi ve cevaplarında erkeğin her şekilde baba olmayı isteyeceği sabitlenerek kadının isteyip istememe hakkı tartışılmıştır. Takipçi 4, yok sayılan bu olasılığı gündeme getirerek gönderiye itirazını gerekçelendirmiş ve eşit söz hakkı açıklamasını geliştirmiştir.

Yeterince Fedakarlık Üzerinden Annelik: Yeterince Sevgi ve İlgi, Yeterince Zaman, Yeterince Zahmet

İncelenen gönderilerde belirlenen repertuarlardan üçüncüsü *yeterince fedakarlık* repertuarıdır. Fenomen anneler bu yeterlilik repertuarını annenin çocuğuna sevgi ve ilgi göstermesinde yeterlilik, zaman ayırmasında yeterlilik ve zahmet göstermesinde yeterlilik ile ifade etmişlerdir. Bu gönderilere gelen takipçi yorumlarının büyük bir bölümü de takipçi annelerin bu konulardaki yetersizliklerini ifade etmeleri şeklindedir. Annenin çocuğu için yeterince fedakarlık göstermesinin açıklımlarından biri “yeterince sevgi ve ilgi şeklindedir ve örnek olarak aşağıda verilen gönderiye, 309 takipçi yorumu yapılmıştır:

Hafta sonu ödevi çoktu, biraz zorlandı yavru. Morali bozuldu, yetişmeyecek diye dertlendi. Dedim ki; dur, biraz ara ver, kafanı topla, bu moralle hiç olmaz. Hatta bir saat bahçeye çıkalım, yürüyüp hava alalım, sonra devam ederiz. Dolandık geldik. O ödevde oturdu, ben sevdiği kekten attım fırına. Koydum tabağa, bak dedim, anne dualı kek bu, zihnini açar, hemencecik

bitiverir ödevler 😊:)) Kek de bitti, ödevler de... Yetiştii şükür. Az önce Enes geldi sarıldı boynuma. 'Anne o kadar güzel bir annesin ki, seni sevmek için her gün başka bi sebep buluyorum' dedi 😊☺ Ne güzel cümle bu, desene bende ödevimi doğru yaptım bugün, dedim. Öyle ya; biz annelerin ödevi de evlatları çok sevmek ve her fırsatta bunu onlara hissettirmek. Öyle değil mi? ❤️ (Bağırmayan Anneler Facebook Grubu 1 Ekim 2017)

Fenomen anne bu gönderide anneliği yeterince sevgi ve buna bağlı olarak yeterince ilgi ile açıklamıştır. Buna göre annelik, kim tarafından verildiğine değinilmemesine karşın bitmeyen bir ödevdir. Ancak aynı fenomen annenin incelenen diğer gönderilerine dayanarak, bir yaratıcı tarafından çocuk sahibi olan kadına verilmiş bir ödev olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür. Fenomen anne ödevini; çocuğuna, elde ettiği hafta sonu okul ödevi fırsatını kullanarak yeterince ilgi göstererek en güzel şekilde yapmıştır. Fenomen anne kendisini yeterince sevgi ve ilgi repertuarının işaret ettiği konuma, çocuğunun ifadelerini göstererek yerleştirmiştir. Böylece tüm annelere yeterince sevmek ve ilgilenme ödevlerini yapıp yapmadıklarını soran "aracı bir öğretmen" biçiminde özne konumu almıştır.

Yetersizlik Repertuarı

Belirlenen dördüncü ve son repertuar ise *yetersizlik* repertuarıdır. Bu repertuarın çoğunlukla yeterlilik vurgusu yapan fenomen annelerin gönderilerine ilişkin yapılan takipçi yorumlarında kullanıldığı görülmüştür. Yetersizlik repertuarı için gönderisi dışında, ele alınan tüm veriler takipçi yorumlarından oluşturulmuştur. Aşağıda verilen gönderi, 122 takipçi yorumu almıştır.

Geçenlerde bir anneye sohbet ediyorduk; beni (ve aslında takip ettiği anneleri) takibi bıraktığını, çünkü çok yoğun çalıştığını, çok seyahat ettiğini, çocuğuna vakit ayıramadığını ve dolayısıyla "anne paylaşımları"nın onu iyi hissettirmediğini söyledi. Bugünkü gibi, eve geldiğimde çoktan uyuyor olduklarını gördüğüm zamanlarda ne demek istediğini çok iyi anlıyorum; çünkü hepimizin içinde aynı yetememezlik ve suçluluk hissi var (Blogcuanne 16 Ekim 2017).

Fenomen annenin paylaştığı anekdota konu olan anne, yetersizlik duygusuna sebep olarak yoğun çalışmasını ifade etmiştir. Blogcuanne de bu yetersizlik hissinin varlığına kendi deneyimini göstererek destek olmuştur. Fenomen anne kendini bahsettiği anneye benzer pozisyona oturtmuş ve tüm annelerin içinde aynı yetersizlik duygusu olduğunu ekleyerek anneliğe dair yetersizlik repertuarını bütün anneleri kapsayacak biçimde genişletmiştir. Dolayısıyla aynı deneyimlere yaşayan ve tüm annelerden oluşan bir 'biz' grubu içinde kendine bir özne konumu oluşturmuştur.

Sadece çocuklara mı? hayata yetemiyorum! :((Takipçi)

Alıntı 8'deki takipçi de bu gönderiye karşılık aynı yetersizlik repertuarını kullanarak kendini ifade etmiştir. Yetersizlik duygusunu sadece çocuklarına karşı

değil genel olarak hayatında hissettiğini belirterek yetersizlik repertuarını bir üst boyuta taşımıştır. Takipçiye göre yetersizlik sadece annelik rolü için değil hayattaki rollerin tümü için geçerlidir.

Mülakat Veri Analizi

Çalışmanın ikinci kısmında 5 farklı sosyo-demografik özelliklere sahip anne ile yapılan görüşmeler analize tabi tutulmuş, 3 açıklayıcı repertuar belirlenmiştir: *öngörülemeyen annelik*, *denge kurma olarak annelik* ve *bireysel değişim olarak annelik*.

Öngörülemeyen Annelik Repertuarı

Öngörülemeyen annelik repertuarı, anneliğin getirdiği zorluklara katlanabilmeyi, çocuğu gerçekten isteyip istememe ile ilişkilendirilmiştir. Bu repertuar, bir tarafa “istenen çocuğu” onun tam karşısına ise “gerekli diye yapılan çocuğu” koymaktadır. Annelik, çocuğun bu olası iki konumundan birine göre anlaşılmaktadır. Katılımcılar, anneler için bu repertuar aracılığı ile “kendinden vazgeçebilen, yapabilen anne” konumunu belirlemiştir.

Gerçekten istiyorlarsa düşünsünler. Gerçekten istiyorlar mı çocuklarını. Düşünmelerini istiyorum...Ya anne olmayı düşünenlere de iyi düşünsünler yani. Çünkü çok zor bi şey annelik. Kendinize ayıracağınız on dakikanız bile olamayabiliyor.” (Katılımcı3)

Katılımcı 5 ise anne adayının çocuk sahibi olmayı düşünmesini ilk olarak baba adayının istemesi üzerinden açıklamıştır. Ancak konuşmanın devamında ortak bir karar verilmesi gerektiğini vurgulamış, bundan ötürü babanın isteğinin de değerlendirmeye katılmasını tavsiye etmiştir.

Eşlerine yani eşleri çocuk istiyor mu? Beraber büyütecekler bu çocuğu. Tek taraflı fedakarlıkla oluyor çocuk büyütme. Eşleriyle bunu hani düşünüp, konuşup hani çocuk gerçekten istiyor mu? Babalık yapabilecek mi? Bu sorumluluğu alabilecek mi? Bu düşünüp konuştuktan sonra ortak bir yol bulup öyle hamile kalmalı bence. (Katılımcı 5)

Katılımcı 5, baba adayının isteğinin değerlendirilmesi ile fedakarlık ve sorumluluğun bölüneceğini belirtmiştir. Ortak rollerin kabulü ile ortak karar alınıp ortak istek gösterilmesi söz konusu olacaktır.

Denge Kurma Olarak Annelik

Bu repertuar anneliği bir performans ile açıklamaktadır. Bu repertuarda annelik sevgi gösterme, izin verme, koşulsuz kabul ile sınır koyma, disipline etme arasında denge kurmak olarak inşa edilmiştir.

Bence anne çocuğa sorumluluk verebilen, çocuğa kural koyabilen ama sonsuz eee çocuğu kabul eden bir anne olmalıdır. Arkasında sonsuz derecede durabilen bir anne olmalıdır. İyi veya kötü, ne olursa olsun. (Katılımcı 3)

Katılımcı 3, annenin çocuğuna karşı tutumunu sorumluluk verici, kuralcı olarak tanımlarken hemen ardından bu tutumları dengeleyecek şekilde çocuğunu her durumda kabul edip desteklemeyi de eklemektedir. Kural koymanın, engel olmanın baskıcı tutum şeklinde yorumlanmasını da bu şekilde engellemektedir. Katılımcı 3, mülakatın devamında kendi çocuklarına göre anneliği tanımlanması istendiğinde tutum ve davranış bakımından betimlediği "olması gereken anneliğe" uygun bir cevap vermektedir. "Biraz kızan çokça seven ama tabii ki kurallı ve otoriter bir anne olarak tanımlarlar diye düşünüyorum." (Katılımcı 3)

Katılımcı 3, kızma ve sevme açısından miktar ifade ederek sevme yönünü kızma yönü ile dengelemediğini vurgulamış bunun yerine dengeyi kurallı otoriterlik ile sağladığını ifade etmiştir. Buna göre annelikte denge diğer tüm özelliklerin üzerindedir.

Bireysel Değişim Olarak Annelik

Katılımcılar genel olarak anneliği ve özelde kendi anneliklerini tanımlarken bir değişime işaret etmektedirler. Bu değişimi annelikle birlikte merhametin artması, esneklik, özveri-fedakârlık, bir kadın olarak tamamlanma ve daha ihtiyatlı olma ile açıklamışlardır. Böylece çocuğu için değişen, dönüşen ve bütün hayatında çocuğa odaklı birey olmayı gerekli kılan bir annelik tanımı ortaya çıkmıştır.

Annelikle beraber ortaya çıkan merhamet çocuğun acizliği yani kendisine bakamamasından doğan merhamettir ve annelerin genelinde vardır. Böylece anneler merhamet sahibi insanlar olarak konumlandırılmıştır. Annelik dünyanın en güzel şeyi, merhametlilik. (Katılımcı 4)

Aşağıda alıntıda ise Katılımcı 2, kadınlık-annelik kimlikleri arasındaki ilişkiye değinmiştir. Katılımcıya göre annelik kadını değiştiren bir kimliktir. Ancak bu değişim kadının eksik yönlerini tamamlayan bir değişimdir. Bu yüzden annelik, eksikleri tamamlaması yönünden için ihtiyaç duyulan bir kimliktir.

Annelik böyle insanın tamamlanamayan bir kısmını tamamlıyor aslında bir kadının özellikle anne olmaya ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. (Katılımcı 2)

Katılımcı anne olan kadınları kendisini de anne olması hasebiyle içlerine dahil ederek tamamlanmış kadınlar grubu olarak konumlandırmış, anne olmayan kadınları ise eksik ötekiler grubu olarak konumlandırmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı hem sosyal medya hem de gündelik hayatta kullanılan anneliğin nasıl ve hangi unsurlara değinerek açıklandığının söylemsel olarak analiz edilmesidir. Çalışmanın temelini oluşturan birinci kısımda sosyal medya gönderilerinin incelenmesi sonucunda dört repertuar belirlenmiştir. Bunlardan birincisi *bireysel annelik* repertuarıdır. Buna göre annelerin her biri kendine has özelliklere sahiptirler ve bu özellikleri ile birlikte kendileri istediği kadar ve yapabildikleri kadar annelik yapmalıydılar. *Kendine has annelik* repertuarını, bireyciliğin annelik kimliğine yansımaları olarak yorumlamak mümkündür.

Bireycilik eğiliminde ‘ben’ e odaklanma söz konusudur. Twenge’nin (2009), “Ben Nesli” olarak tanımladığı 35 yaş altı nesli özellikleri ile anlatırken “kendine odaklanma”yı işaret etmiştir. Çünkü 1970’lerde filizlenen kişinin kendine odaklanması hali sonraki yıllarda daha yaygın ve kuvvetli bir hal almıştır. Kişi, kendisinin sadece kendisi olmaktan dolayı önemli olduğuna dair bir inanç taşımaktadır. Anneliğe yansması ise ‘her bir anne de kendi anneliğine odaklanmalı’ şeklindedir. ‘Yapabildiği kadar’ ya da ‘yaratılıştan kendisine verildiği kadar’ ya da ‘içgüdüsel olarak uygulayabildiği kadar’ çocuğuna bakan anne, bunlardan hangisine inaniyor olursa olsun bunu bu haliyle kabul etmeli ve önemsemelidir.

Nitekim Teke’nin 2014 yılında Blogger Annelere dair yaptığı araştırmasında annelerin kendi anneliklerini diğer anneliklerden ayırdığı ve kendilerine özgü bir annelik tasarladıkları ifade edilmiştir. Toplumsal beklentileri çok önemsemeden kendi bireysel anneliklerini içeren bir annelik kimliği tasarladıkları belirtilmiştir. Bu bulgu çalışmamızın *bireysel annelik* repertuarını desteklemektedir. Ancak konuya dair Işık, 2015 yılında katılımcı gözlem yöntemi ile yaptığı bir çalışmada, araştırma bulgularını dayanarak tam aksi bir yorum geliştirilmektedir. Araştırmacı, “Yeni annelik ideolojisi” olarak ifade ettiği “ebeveynliğin giderek daha da güç bir iş olması, değişimin hızı ve yeni sorunların eğitim ihtiyaçlarını arttırması nedeniyle annelerin çocukların fazladan eğitiminden sorumlu kişiler olarak görüldüğü” annelik tasarımına dair çalışmamızdaki “bireysel annelik”ten farklı bir yorumlama yapmaktadır. Doğal annelik, yani anneliğin doğuştan gelen bir statü olduğu fikri yerine annelik konusunda eğitilmiş diplomalı\sertifikalı anneliğin makul kabul edildiğini ifade etmektedir (s.50).

Sosyal medya gönderilerinde tespit edilen, ikinci repertuar *kadın-erkek eşitsizliği üzerinden annelik* olarak belirlenmiştir. Bu repertuar, çocuğun bakımıyla ilgili rolü açıklamak için kullanılmıştır. Anne gruplarında bir taraftan bu rolün eşler arasında eşit paylaşımını bir zorunluluk olarak kabul edilirken, bir taraftan da bu rolün eşit olmadığı ve annelerin çocuk sahibi olmada tek karar verici olduğu savunulmuştur. Bu eşitsizlik açıklaması ile annelik kimliği ile ilgili bir ikilem inşa edilmektedir. Bir taraftan eşitsizlik giderilmeli, diğer taraftan bu eşitsizlik üzerinden başka haklar elde etmeli ikilemi bizi, bu çalışmada ele alınmasa da ideolojik ikilemler kavramına götürmektedir.

İdeolojik ikilemler bir olay ya da nesne hakkında konuşmanın farklı yollarının kendiliğinden ya da bağımsız ortaya çıkmadığına, tarihsel gelişen bir argümantatif alışverişte zıt konular halinde birlikte geliştiğine işaret eder (Edley, 2001: 12). Bu ikileme, Türkiye’deki kadın hareketinin içinde bakıldığında, bu hareketin 1980 sonrasındaki söylemler öne çıkmaktadır. 1980 sonrasında Feminist kadın hareketinin söylemleri, başta orta sınıf olmak üzere bütün kadınları etkilediği, çalışma ve özel hayat koşullarında değişimlere yol açtığı ifade edilmektedir. Berber (2017), bu dalga hareketin erkek egemen kurallara itiraz ve bu kurallarla mücadele anlamına geldiğini ifade etmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlandığının bir yanlısına olduğu görüşü savunulmakta, radikal ve isyankar bir tarz benimsenmektedir (Boell, 2018). Bu

tarzın, repertuarın çocuk sahibi olma kararında söz sahibinin anne olması gerektiği açıklaması ile uyduğu söylemek mümkündür. Çocuk bakımında ve yetiştirmesinde anne-baba eşitliğinin olmadığı, aksini savunmanın bir yanlısına olacağı fikri oluşmaktadır. Erkeğe isyan niteliğinde radikal bir görüş öne sürülmektedir: Çocuk sahibi olmada tek söz sahibi annedir.

Öte taraftan Çaha (2001), 1980 sonrası Türkiye'deki Feminist hareket için Batıda kadınlığı pozitif bir değer ve aynı zamanda bir kimlik kaynağı olarak kabul eden, dolayısıyla kadını erkekten ayırtıran feministlerin aksine, kadınların erkeğin dünyasıyla bütünleşmek için erkekle kendi arasındaki duvarları hedef aldığını ifade etmektedir (KADEM, 2018). Erkeğin dünyası ile bütünleşmek daha ılımlı bir anlam içermektedir ve repertuarın çocuğun bakımı ve yetiştirmesi ile ilgili rollerin eşit paylaşılması gerektiği açıklamasına karşılık gelmekte ve bu açıklama ile örtüşmektedir. Aradaki duvar kalkacak, kadın ve erkek bu rol üzerinde bütünleşecektir. 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de feminizmin varlığı belirginleştiğine ve söylem boyutundaki etkisi geniş kitlelere yayıldığına göre (Berber, 2017) bu değişimin sosyal medyadaki annelik söylemlerine de sirayet etmesi kaçınılmazdır.

Tespit edilen üçüncü repertuar ise *yeterince fedakarlık* repertuarıdır. Repertuara göre annelik, annenin çocuğuna yeterince sevgi, ilgi ve zahmet gösterebilmesini sağlayan fedakarlık ile açıklanmıştır. Uğurlu'nun (2013) annelik rolünün öğrenilme sürecinde medyanın yerini irdelediği çalışmasında görüşme yapılan katılımcı annelerin "iyi anne"nin nasıl olması gerektiği konusundaki görüşleri arasında "bebeğine ihtiyaç duyduğu kadar sevgi verebilen, zamanını paylaşabilen", "bilinçli, sabırlı, şefkatli", "verici" gibi ifadeler yer almaktadır (s.20). Bu görüşler katılımcıların annelerin özelliklerine dair temelde fedakarlığı baz aldığını göstermektedir.

Fenomen anneler bu çerçevede kendi hayatlarından yaptıkları örneklemeler ile aslında kendi anneliklerini sergilemişlerdir. Bu sergileme sürecini Goffman (2009), "benliğin sunumu" ya da "izlenim denetimi" biçiminde isimlendirir. Kişiler benlik sunumu gerçekleştirirken adeta bir sahnede pek çok performanslar sergiler, seyircileri etkilemeye ve yönlendirmeye çalışırlar.

Yer verilen örnek gönderilerde fenomen anneler, kendi anneliklerini çocuğunu yeterince seven, çocuğu tarafından yeterince sevilen, çocuğunu için fedakarlık eden ve çocuğuna odaklanan annelik iddiaları ile sunmuşlardır. Bu iddialar, toplum yani seyircinin itiraz geliştiremeyeceği şekildedir. Bu tam da Goffman'ın (2009) altını çizdiği bir başka kavram olan "idealize etme" kavramını karşılamaktadır. Buna göre kişi performans sergilediğinde bunu toplumun kabul edebileceği bir şekilde yapar. Toplumun beklentileri ve ideal kabul ettiği kalıplar vardır. Performanslar bunlara ne kadar uygun olursa o kadar toplumsallaşır ve yaptığı sunum onaylanır (sf. 44). Çocuğunu yeterince sevme ve çocuğu için fedakarlık yapma, toplum tarafından bir annenin anneliğinin en önemli özellikleri arasında kabul edilir. Fenomen annenin kendini sunumu onaylansa da takipçi yorumları arasında dikkat çekici çoklukta yetersizlik bahsi tespit edilmiştir. Takipçiler fenomen annenin yeterli annelik sunumuna karşı kendi

anneliklerinin yetersizliğinden bahsetmektedirler. Bu yorumların analizi de böylece dördüncü repertuar olan *yetersizlik* repertuarını oluşturmuştur. Bu repertuarda yetersizlik açıklamaları kimi zaman *yeterli anne* biçiminde bir benlik sunumu yapan fenomen annelere, kimi zaman da toplumun annelere bakışı ile annelerden beklentilere dayandırılmıştır. Bu yetersizlik rol dengeleme yapamamanın bir neticesi olarak da ifade edilmektedir. Rol dengeleme gerilimin annelik algısını etkilediğini gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Buldur, 2009). Araştırmanın analiz sonuçları, çalışan kadın olma ile annelik rollerinin dengelenme girişimlerinin sonucunun çoğunlukla olumsuz olduğu biçiminde yorumlandığına işaret etmektedir.

Kendi anneliklerinin yetersiz olduğunu ifade eden anneler de bu yetersizliklerini betimleyerek ve örneklendirerek benlik sunumu yapmaktadır. Goffman (2009), bunu “olumsuz idealleştirme” şeklinde kavramlaştırmıştır. Toplumun kabul ettiği standartlara göre, içinde bulunulan koşullar olumsuz olsa bile altı çizilerek vurgulanır (sf.48-50). Örneğin bir hastanın benlik sunumu performansı sırasında ziyarete gelenler karşısında hastalığını sıkça vurgulaması beklenir. Bu çalışmada da bu kavram, annenin annelik hakkında konuşurken kendi yetersizliğinin altını çizmesi biçiminde görülmüştür. Fenomen annenin yeterlilik sunumunu kaynak kabul edip kendi anneliği ile kıyaslayan ve elde ettiği sonuca dayanarak bir yetersizlik sunumu gerçekleştiren anne, bu yolla toplumun ya da diğer takipçilerin ilgisi ve merhameti ile onaylanacaktır.

Araştırmanın ikinci kısmında yapılan mülakatların analizi sonucunda ise 3 açıklayıcı repertuar belirlenmiştir: *öngörülemeyen annelik*, *denge kurma olarak annelik* ve *bireysel değişim olarak annelik* şeklindedir. *Öngörülemeyen annelik* repertuarında önemli olan, annenin çocuğu gerçekten isteyip istemediği ya da gerekli olduğu için mi anne olduğudur. Bu ikilemin her bir tarafı, farklı bir annelik sürecine götürecektir. Anne eğer gerçekten isteyerek anne olmuşsa çocuk büyütmenin zorluğuna dayanabilecek ve anneliği gerçekten yaşayabilecektir. Ancak diğer gerekçe ile anne olma durumunda, kişi başarısız olacak ve bu rolün üstesinden gelemeyecektir. Görüşmelerde bu repertuar tamamen anneler üzerinden değil aynı zamanda babanın da gerçekten istemesini de kapsayacak şekilde ifade edilmiştir. Böylece kadınlar annelik ile ilgili tanımlama ve anlamlandırma yaparken erkeği dışarıda bırakmamış, çocuk büyütmeyle ilgili eşit rol paylaşımına işaret etmişlerdir. Bu repertuar tez araştırmasının birinci kısmında sosyal medya analizlerinde belirlenen *kadın erkek eşitliği üzerinden annelik repertuarı* ile kısmi olarak örtüşmektedir.

Bu çalışmada, annelik kimliğinin hem sosyal medyada hem de gerçek hayatta rol paylaşımı ve hak savunması ile inşa edildiği görülmüştür. Solmuş’un (2012) araştırmasında eşlerinin çocuk sahibi olma isteği ve çocuk doğduktan sonra eşlerin rol paylaşımının nasıl olduğu üzerinde durulmuştur. Katılımcılara “Eşiniz de çocuk sahibi olmayı istedi mi?” sorusu sorulmuş ve katılımcı annelerin çoğunluğunun bu soruya kadınların da erkeklerin de aynı oranda istekli olduğu yönünde cevaplar verdiği görülmüştür. Bu çıkarım, çocuk sahibi olmayı istemekle ilgili netlik, tez çalışmamızın bu konudaki bulgularıyla uyuşmamaktadır.

İkinci repertuar olarak belirlenen *denge kurma olarak annelik* repertuarı ise katılımcı anneler için çocuk yetiştirme performansı açısından bir dengeyi işaret etmektedir. Bu denge, çocuğa karşı sevgi gösterme ile kural koyma arasındaki dengedir. Sosyal medya analizlerinde anneliğin rol performansı olarak tanımlanması gibi, ikinci kısımda da annelik bir rol performansı açısından ele alınmıştır. Ancak rolün içi burada farklı doldurulmuştur. Sosyal medyada annelik söylemi içinde yeterlilik ve yetersizlik geniş yer tutarken mülakatların analizinde yeterlilik ya da yetersizlik bahsi belirgin değildir. Annelik rolü *yapılması gerekenler ve yapılmaması gerekenler* ile ifade edilmiştir.

Üçüncü repertuar "*bireysel değişim olarak annelik* repertuarıdır. Buna göre katılımcı kadınlar anne olduktan sonra değişim göstermişlerdir. Annenin bireysel değişimi içerisinde ifade edilen daha özverili-fedakar olma yönü araştırmanın birinci kısmında belirlenen *yeterince fedakarlık* repertuarı ile kısmen örtüşmektedir. Her iki analizde de fedakarlık, annenin sahip olması gereken bir özelliktir. Ancak birinci kısımda bu özellik, bir değişim bahsi olmadan sadece annede var olanı yeterince kullanıp kullanmaması şeklinde işlenirken, ikinci kısımda ise annelikle birlikte ortaya çıkan artan ve doğal olarak kullanılan bir özellik olarak işlenmiştir.

Araştırmanın bir diğer inceleme konusu olan özne konumlarında, sosyal medya analizleri ile oldukça belirgin bir özne konumuna ulaşılmıştır. Öncelikle fenomen annelerin özne konumları öğreten, aydınlatan kişi biçimindedir. Özne konumlarına bir bütün olarak bakıldığında dinlerdeki peygamberlerin niteliklerine benzediği görülmektedir. Peygamberler tebliğ edicidirler (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018). Bu benzerlik *mesih annelik* şeklinde bir kavramlaştırmaya olanak sağlamaktadır. Mesih hem öğretici hem nasihat edici hem de rol model olacak kişidir tıpkı fenomen anneler gibi. Fenomen anneler bu konumlandırmayı gizil olarak yapmaktadır. Ancak takipçiler fenomen annelerin bu konumlandırmalarını açık bir şekilde ifade edebilmekte; destek, takdir ve övgülerle pekiştirmektedirler. Takipçilerin kendilerini konumlandırmaları ise, fenomen anneyi onaylayan destekleyen ya da itiraz eden konumlarıdır. Mülakat yapılan katılımcı annelerin kendi konuşmalarında ise iki özne konumu ön plana çıkmıştır: *zahmet çeken kişi* konumu ve *olması gerekeni olan kişi* konumu. *Fenomen anneler* ile *katılımcı anneler*'in özne konumları olması gereken anneliği kendi hayatlarında gerçekleştiren kişiler olmaları bağlamında benzerlik göstermektedir.

İki aşamalı olan araştırmanın görüşme aşaması sınırlı tutulmuştur çünkü araştırmanın odaklandığı asıl bağlam sosyal medyadır. Yine de mülakat katılımcı sayısı ve soru sayısı açısından sınırlı tutulması, araştırmanın birinci kısmındaki yoğun verili analizini tam karşılamadığından yeterli olmadığı eleştirisi, bu araştırmanın sınırlılıklarından biri olarak kabul edilmektedir. Diğer bir eksik nokta da görüşmeye katılan annelere sosyal medya kullanıcıları olup olmadıklarına dair doğrudan soru sorulmamış olmasıdır. Bu durumda kendileri ifade etmedikleri sürece sosyal medya kullanıcıları olup olmadıkları anlaşılamamış ve sosyal medya ile kurdukları ilişki daha net gözlenememiştir. Bu sınırlılıklar yeni bir araştırma için yol gösterici olabilecektir. Sosyal medya

bağlamında ve çevrimdışı hayatta annelerin katılımcı olacağı odak grup görüşmelerinden oluşan iki aşamalı yeni bir araştırmanın, burada sunulan tez araştırmasını bir üst basamağa taşıyabileceği düşünülmektedir.

Notlar

¹ Gönderilerin aslında Türkçe karakterler ile düzeltme yapılmıştır.

Kaynakça

- Akbulut, T.N. (2004). Türk Televizyonunda Kadın Söylemi. *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, 1-4 Mart 2004 Sempozyum Bildirileri 2*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları: 57-162.
- Akça, E.B. (2015). Medyada Annelik Temsilleri ve Anne Savaşları: Haftanın Annesi Yarışma Programının Analizi. *Kadın/Woman 2000*, 16(2): 91-112.
- Alparlan, B. (2020). Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık Annelik İnşaları. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Arkonuç, S. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi*. İstanbul: Ayrıntı
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı Annelik mi?* (Çev. Ekmekçi A.) İstanbul: İletişim.
- Berber, N. (30 Haziran 2010). 1980'lerden Bugüne Türkiye Kadın Hareket(ler)i. (Çevrimiçi) Kaynak: http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/000/130/original/turkiyede_feminist_hareketin_otuz_yili.html. Erişim:23.4.2020.
- Berber, N. İsyân, Direniş, Kazanım! Türkiye'de Kadın Hareketi (Çevrimiçi) Kaynak: <https://tr.boell.org/tr/isyân-direniş-kazanım-turkiyede-kadın-hareketi>. Erişim: 1.4.2018.
- Berry, J.N. (February 15, 1998). Educate Library Leaders. *Library Journal*, (Çevrimiçi) Kaynak: <http://www.epnet.com/ehost>. Erişim: 3.4.2000.
- Buldur, A. N. (2009). A Qualitative Investigation of Maternal Representations in Pregnancy and Early Motherhood. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Burke, P.J., & Tully, J.C. (1977). The Measurement of Role Identity. *Social Forces*, 55(4): 881-897.
- Büyükbaykal, I.C. (2007). Medyada Kadın Olgusu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2: 25-26.
- Büyüksenner, E. (2009). Türkiye'de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış. *Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri Kitabı*. İstanbul: Bilgi: 39-44.

- Çaha, Ö. (2001). "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?", (Çevrimiçi) Kaynak: <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degis-en-bir-sey-varmi/>. Erişim:1.4.2018.
- Çoker, Ç. (2007). Bir Sosyal Fenomenin Değerlendirilmesinde Üniversite Öğrencilerinin Kullandığı Söylemler ve Kaynakları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Edly, N. (2001). Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions. İçinde, Wetherell M., Taylor S., Yates S.J. (Eds.) *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. New York: SAGE: 189-228.
- Elçi, E. (2010). 'Kadın Olma'nın Anlamının Kadınların Söylemindeki İnşası ve Bu Söylemi Yaparken Kullanılan Dilsel Kaynaklar.. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fischler, C. (1986). Learned Versus Spontaneous Dietetics: French Mothers Views Of What Children Should Eat. *Social Science Information*. 25(4): 945-965.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (Çev. Cezar B.). İstanbul: Metis.
- Göker, G. (2015). İletişimin McDonaldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2): 389-410.
- Işık, Y.S. (2015). Küresel Kültürel Değişim ve Yeni Annelik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(50): 48-75.
- Komito, L.J. (2009). Virtually Local: Social Media and Community among Polish Nationals in Dublin. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 61(3): 232-244.
- Oyserman, D. & James, L. (2011). *Handbook of Identity Theory and Research*. London: Springer.
- Özkalp, E. (2004). *Davranış Bilimlerine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Öztan, E. (2015). Annelik, Söylem ve Siyaset. *Cogito*, 81:97-105.
- Schmitt, D.P. (2003). Are Men Universally More Dismissing Than Women? Gender Differences in Romantic Attachment across 62 Cultural Regions. *Personal Relationships*, 10:307-331.
- Sever, M. (2015). Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(2): 72-84.

- Solis, B. (2010). The Essential Guide to Social Media, (Çevrimiçi) Kaynak: <http://www.onecaribbean.org/content/files/essentialGuidetoSocialMedia.pdf>. Son erişim: 2.2.2017.
- Solmuş, T. (2012). *Kadınlık ve Annelik Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Stets, J.E. & Burke, P.J. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63(3), 224-237.
- Şişman, N. (2017). Anneliğin Gizli ve Aşkar Tarihi. *Nihayet Dergi*, 28: 20-23.
- Tajfel, H. ve Turner J.C. (1979). A Integrative Theory of Intergroup Conflict. Austin W.G., Worchel S. (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey: Brooks\Cole: 33-47.
- Teke, G. S. (2014). Dönüşen Anneliğe Yönelik Netrografik Bir Analiz: Blogger Anneler. *Milli Folklor*, 103: 32-47.
- Twenge, J.M. (2007). *Ben Nesli* (Çev. Öztürk E.). İstanbul: Kaknüs.
- Uğurlu, E.G. (2013). Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Rolü. *Sosyal Bilimler Estitüsü Dergisi*, 1(34): 1-24.
- Uluğtekin, M.G. (2002). A Sociological Analysis of Motherhood Ideology. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35: 29-56.
- Yaşın-Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi.
- Wodak, R. (1997). Introduction: Some Important Issues in the Research of Gender and Discourse. R. Wodak (Ed.), *Gender and Discourse* London: Sage: 1-20.